

СТРАТЕГІЇ СЕНСОРНОГО ВИХОВАННЯ ЯК ОСНОВА ПЕДАГОГІЧНОГО ДИЗАЙНУ ВИХОВАТЕЛЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ГРУПИ

Тетяна Нижник

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Анотація:

Статтю присвячено проблемі сенсорного виховання дітей в умовах інклюзивного навчання та ролі вихователя, як керівника цього педагогічного процесу. Обґрунтовано значущість сенсорного розвитку як основи пізнавальної активності дітей дошкільного віку, зокрема дітей з особливими освітніми потребами. Запропоновано принципи та конкретні кроки реалізації стратегії сенсорного виховання дітей в умовах інклюзивного навчання. Особливу увагу приділено розгляду умов професійного розвитку вихователя інклюзивної групи як творчої особистості, готової вирішувати складні задачі навчально-виховного процесу, зокрема створювати власний педагогічний дизайн. Розглянуто традиційні та інноваційні технології сенсорного виховання дітей дошкільного віку і прийоми з корекції сенсорного розвитку з дітьми, які мають сенсорні порушення.

Ключові слова:

сенсорний розвиток; сенсорне виховання; сенсорна культура; сенсорні стратегії; інклюзивна освіта; педагогічний дизайн вихователя.

Resume:

Nyzhnyk Tetiana. Strategies of sensory education as the basis of the pedagogical design of the educator of the inclusive group.

The article is devoted to the problem of sensory education of children in the conditions of inclusive education and the role of the educator as the leader of this pedagogical process. The importance of sensory development as the basis of cognitive activity of preschool children, including children with special educational needs, is substantiated. The principles and specific steps of implementing the strategy of sensory education of children in the conditions of inclusive education are proposed. Special attention is paid to the consideration of the conditions of professional development of the educator of the inclusive group as a creative person, ready to solve complex tasks of the educational process, in particular, to create his own pedagogical design. Traditional, innovative technologies of sensory education of preschool children and techniques for correcting sensory development with children with sensory disorders are considered.

Key words:

sensory development, sensory education, sensory culture, sensory strategies, inclusive education, educator's pedagogical design.

Постановка проблеми. У сучасному вимірі дошкільної освіти гостро постає проблема фахової підготовки вихователя інклюзивної групи. В зарубіжній і вітчизняній літературі приділено увагу здебільшого загальним принципам роботи педагога в інклюзивному просторі, але недостатньо вивчено механізми впровадження різних стратегій в роботі вихователя з дітьми дошкільного віку, в тому числі з дітьми з особливими освітніми потребами. Інклюзивний формат навчання і виховання дітей дошкільного віку вимагає від фахівця не тільки знання основних закономірностей розвитку дітей різних категорій, певних підходів, методик, технологій в роботі, але й вміння ефективного їх застосування. Складності в роботі вихователя інклюзивної групи можуть полягати у виборі та поєднанні певних стратегій щодо конкретних напрямків розвитку, зазначених Базовим компонентом дошкільної освіти, а також у диференційованому підході до дітей з урахуванням особливостей їхнього розвитку. На фоні цього слід виокремити особливе значення педагога, як творчої особистості, яка здатна реалізувати будь-який педагогічний задум в умовах інклюзивної освіти. Одним із пріоритетних завдань дошкільної освіти є сенсорне виховання, особлива значущість якого вбачається у формуванні базових навичок психомоторного розвитку дітей дошкільного віку. В контексті означеної проблеми постає питання щодо створення практично-орієнтованих стратегій які б допомагали вихователю інклюзивної групи будувати власний педагогічний дизайн у навчально-виховній роботі з дітьми інклюзивної групи, зокрема стратегій сенсорного виховання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значущість сенсорного розвитку дітей дошкільного віку було доведено у працях багатьох дослідників з нейрофізіології (В. Бехтерев, І. Сеченов, Б. Ананьєв, І. Бех та ін.), психології (Л. Виготський, О. Леонтєв, С. Рубінштейн, О. Запорожець, Л. Венгер, Д. Унадзе та ін.), педагогіки (М. Монтесорі, Ф. Фребель, К. Ушинський, С. Русова, В. Сухомлинський та ін.). Серед українських дослідників І. Барбашова, З. Дорошенко, Н. Маліновська, Т. Маркова, Т. Поніманська, І. Светлова, С. Трикоз, І. Малишевська та ін. присвятили свої праці сенсорному вихованню та сенсорному розвитку. Питаннями сенсорної інтеграції дітей з особливими потребами займалися Дж. Айріс, К. Крановіц, У. Кіслінг, Ф. Колдуел, Т. Скрипник, А. Заплатинська та ін.

Проблеми професійної підготовки вихователів в умовах інклюзивної освіти досліджували Т. Швець та ін.; моделі навчально-виховної процесу в інклюзивному середовищі представлені в роботах Е. Данілавічуте, С. Литовченко, А. Колупаєвої, О. Таранченко, Ж. Матюха та ін.

Формулювання цілей статті. Проблема розробки стратегій викладання в дошкільній інклюзивній освіті залишається досить актуальною і потребує подальших практичних кроків щодо вирішення різних програмних напрямків: у фізичному, особистісному, соціальному, екологічному, мовленнєвому, ігровому розвитку дитини.

Метою статті є аналіз теоретичних та науково-методичних джерел щодо сенсорного розвитку

дітей з метою складання стратегій сенсорного виховання в роботі вихователя інклюзивної групи й визначення основ педагогічного дизайну в розгляді означеної проблеми.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дошкільна освіта є першою ланкою, яка інтегрує засади розвитку гуманістичного й толерантного суспільства в Україні. Інклюзивна освіта передбачає певні зміни у загально-орієнтованих навчальних програмах та ресурсах задля забезпечення рівних можливостей та потреб всіх дітей. Однак, створює певні психологічні бар'єри у педагога, що породжує невпевненість, розгубленість, страхи підчас вирішення навчально-виховних задач.

Тому, на перший погляд, постає питання щодо професійної та психологічної готовності вихователя до роботи в інклюзивній групі. В цьому аспекті слід розглянути деякі психолого-педагогічні умови, які здатні максимально адаптувати педагога до вирішення навчальних та виховних завдань в умовах інклюзивного навчання. Зокрема, формування позитивної мотивації щодо педагогічної діяльності в інклюзивних групах та особистісної зорієнтованості на саморозвиток, підвищення професійної обізнаності в цьому напрямку.

Особливою умовою професійного розвитку вихователя інклюзивної групи є озброєння сучасною педагогічною теорією на високому рівні узагальнення та систематизації, яка передбачає знання закономірностей розвитку, навчання, виховання дітей дошкільного віку, сутності змісту та принципів цілісного педагогічного процесу (Швець, 2011).

Рівень розвитку практичних вмінь та навичок вихователя залежить від особистісного досвіду педагога та від володіння ним певними підходами, методами, прийомами в роботі з дітьми дошкільного віку, в тому числі і з дітьми з особливими потребами. Постійне прагнення до саморозвитку, підвищення професійної компетентності розширює межі педагога у застосуванні сучасних інноваційних технологій в своїй роботі, що формує кейс власного педагогічного досвіду. Перелік вищезазначених якостей максимально розкриває творчий потенціал педагога, робить його митцем своєї справи.

Склад дітей в інклюзивній групі вирізняється від звичайних груп дошкільного закладу наявністю дітей з різним рівнем розвитку. На відміну від дітей з нормальним розвитком, категорія дітей з психофізичними порушеннями народжується з різними особливостями морфологічної будови та функціонуванням мозкових структур. Розвиток таких дітей супроводжується порушенням обробки сенсорної інформації, яка надходить із зовнішнього світу (дисфункція сенсорної інтеграції), що значно

затримує або спотворює сенсорно-перцептивний розвиток. Такі порушення проявляються у вигляді гіперчутливості або гіпочутливості до певних сенсорних стимулів, що позначається як на труднощах засвоєння повсякденних навичок життя, так і на когнітивній, пізнавальній, мовленнєвій та поведінковій сфері розвитку дитини.

Відомо, що потужним стимулом формування пізнавальної активності дитини в дошкільному віці виступає сенсорика – пізнання об'єктивної дійсності за допомогою сприйняття та відчуттів, що проявляється в адекватному чуттєвому відображенні через усі аналізатори сенсорної та мовленнєвої системи для оптимального орієнтування людини в природному та соціальному середовищі (І. Бех). Саме тому оволодіння педагогом сенсорними стратегіями викладання складає основу навчально-виховного процесу в інклюзивному середовищі.

Стратегія – це сукупність орієнтирів та певна програма дій, яка вказує напрям розвитку (*Стратегії дослідницького пошуку*, с. 6). Стратегії сенсорного виховання – узагальнена модель, деталізований план, спрямований на досягнення успіху в формуванні та розвитку сенсорного виховання.

Для успішної реалізації навчально-виховних завдань в умовах інклюзивної освіти педагогу слід усвідомлювати основні напрямки роботи, які Е. Данілавічуте, та С. Литовченко вбачали в педагогічному співробітництві (взаємодії) між усіма спеціалістами команди супроводу дітей з особливими потребами, створенні гуманістичної взаємодії в групі між педагогом та дітьми, у дітей між собою, між педагогами та батьками, в успішному плануванні та організації певного виду діяльності (Данілавічуте, & Литовченко, 2012).

Така модель навчально-виховного процесу в інклюзивній групі вимагає конкретних кроків в плані реалізації стратегії сенсорного виховання:

1. Знайомство команди фахівців з дитиною: вивчення висновків інклюзивно-ресурсного центру; педагогічне спостереження за дитиною; психолого-педагогічна діагностика; моніторинг (оцінка) сенсорного профілю дитини.
2. Обговорення командою супроводу сильних та слабких сторін дитини, складання індивідуальної програми розвитку.
3. Створення розвиваючого (спеціального) середовища з урахуванням психофізичних, сенсорних та мовленнєвих порушень.

У процесі складання індивідуальної програми, зокрема, при впровадженні програмних вимог (до розгляду беруть Базовий компонент дошкільної освіти, програми для розвитку дітей дошкільного віку з нормальним розвитком та спеціальні програми для дітей з сенсорними та мовленнєвими

порушеннями) педагоги повинні спиратися на особливості розвитку когнітивних і сенсорних можливостей дитини. У пригоді фахівцям стане піраміда навчання в адаптації Вільямса та Шеленбергера, які визначили ієрархію рівнів розвитку дитини, фундаментом якої виступає ЦНС: нижній щабель – розвиток сенсорної системи (зорова, слухова, тактильна, рухова, нюхова, смакова, пропріоцептивна, вестибулярна); сенсомоторний розвиток (орієнтування у схемі свого тіла, у просторі; рівновага, моторне планування, інтеграція базових рефлексів, сприйняття сенсорної інформації); перцептивно-моторний розвиток (зорово-моторна координація, окомоторний контроль, контроль за положенням тіла, слухо-мовленнєві навички, увага, візуально-просторове сприйняття); верхній щабель – пізнавальні здібності дитини (повсякденна життєдіяльність, поведінка, академічне навчання) (Компанець, 2017).

Особливість створення розвивального середовища для дітей дошкільного віку розглядалась науковцями через призму спеціальних умов. Так, М. Кривоніс, Л. Лохвицька, М. Монтесорі вбачали їх у системі організації ігор і занять з сенсорного розвитку з відповідним предметним матеріалом. Інклюзивна освіта вносить свої корективи щодо оснащення предметно-розвивального середовища, зокрема наповнення груп спеціальним сенсорним обладнанням, виготовленням дидактичних ігор за спеціальними вимогами.

На думку Н. Супрун, А. Скрипченко спеціальні дидактичні посібники повинні розрізнятися органолептично, тобто на дотик, за вагою, за ступенем м'якості. Відповідно для розвитку тактильних відчуттів, вони пропонують іграшки із різного текстильного матеріалу (тканин, трикотажу, текстильного хутра та ін.), яке відрізняється фактурою від гладкої (шовковистої) до колючої (ребристої) поверхні, з «теплим», «холодним», «сухим» туше (Супрун, & Скрипченко, 2018).

Важливим аспектом успішної реалізації поставлених задач в умовах інклюзивного навчання є постійна взаємодія всіх учасників навчально-виховного процесу: фахівців, дітей та батьків. В контексті реалізації сенсорного виховання в інклюзивній групі слід додержуватись, на нашу думку, таких спеціальних принципів:

1. Принцип врахування вікового онтогенезу сенсорного розвитку дитини.
2. Принцип диференційованого та індивідуального підходу.
3. Принцип використання діагностичного інструментарію щодо оцінки рівня сенсорного розвитку дитини.

4. Принцип створення толерантних взаємин між дітьми та фахівцями в групі, у дітей між собою; принцип формування «турботливого» мислення.
5. Принцип створення відповідного мультисенсорного середовища для пізнавальної та експериментальної діяльності дітей.
6. Принцип генералізації сенсорного досвіду дитини у повсякденне життя.
7. Принцип залучення батьків до сенсорного розвитку дітей.

Категоріальний апарат сучасного стану досліджень проблеми сенсорного розвитку дитини має такі дефініції: «сенсорний розвиток», «сенсорне виховання», «сенсорна культура», «сенсорна інтеграція». Орієнтування в цих поняттях дозволить педагогу дошкільної ланки освіти глибоко осмислити сутність цього процесу в розвитку дитини, розробити певну стратегію роботи з урахуванням індивідуальних особливостей сенсорного сприймання та розвитку кожної дитини, з'ясувати своє місце та роль в результаті педагогічного впливу на сенсорний розвиток дітей.

Отже, сенсорний розвиток – засвоєння соціального досвіду шляхом залучення процесів відчуття та сприйняття, формування у індивіда уявлень про зовнішні властивості предметів: форму, колір, розмір, розміщення в просторі; оволодіння системою сенсорних еталонів, тобто зразків якостей предметів створених людством в ході суспільно-історичного розвитку.

Знання закономірностей сенсорного розвитку дітей орієнтує вихователя щодо успішного планування, розробки сенсорної стратегії в умовах інклюзивної групи, виходячи з індивідуальних особливостей розвитку кожної дитини.

Отже, сенсорно-перцептивний розвиток в онтогенезі здійснюється в декілька етапів: у віці немовляти, у період раннього дитинства (1–3 роки), у період дошкільного дитинства від 3 до 7 років. В період немовля моторний розвиток дитини значно відстає від розвитку аналізаторів, що значно стримує розвиток відчуттів і сприймання у дітей. Тому під час взаємодії дорослого з немовлям важливим аспектом виступає емоційна складова, що є передумовою виникнення у дитини жаги до пізнання оточуючого світу. З появою емоційної реакції дитини на будь-який подразник – чи-то на яскраву іграшку, чи-то голос матері – у неї поступово включаються рухові механізми. Поява сенсорних дій, таких, як стеження очима за предметом, повзання і, нарешті, хапання призводить до інтенсивного маніпулювання предметами, що стає умовою їх сприймання.

Головними ознаками переходу до наступного етапу виступає здатність дитини пристосовувати свою руку до форми предмета, розвиток зорово-слухової та зорово-рухової координації, поява першої пізнавальної дії – обстеження предмета.

У ранньому дошкільному віці (від 1 до 3 років) розвиток орієнтувальних дій відбувається від практичного вимірювання до зорового співвідношення предметів за їх ознаками та порівнянням уявних мірок-образів. Найкраще засвоєння форми, кольору, величини предметів відбувається в процесі предметно-маніпулятивної гри, що є провідною в цьому віці. На думку Л. Венгера та Е. Пілюгіної, завдання на підбір предметів з певною ознакою за словом дорослого, є передумовою засвоєння сенсорних еталонів.

Особливого розвитку сприйняття набуває у віці від 3 до 7 років. Воно стає більш цілеспрямованим, організованим, довільним, тобто в дитини формується перцептивна діяльність, головним елементом якої виступають обстежувальні дії дитини за допомогою сенсорних еталонів. Акт розглядання певного предмета носить важливий самостійний характер, що наближає дитину до створення певних власних умовиводів про навколишній предметний світ та створює умови для інтелектуального, мовленнєвого розвитку (Дуткевич, 2012).

Поняття сенсорного виховання в системі освіти означає керований педагогічний вплив на формування способів чуттєвого пізнання та вдосконалення відчуттів і сприймань.

Яскравим прикладом педагогічного дизайну в сенсорному вихованні дітей є праці відомих педагогів – В. Сухомлинського, М. Монтесорі, які створили свою систему, філософію життя та розвитку дітей в навколишньому світі.

О. Уваров розглядав педагогічний дизайн як систему використання знань (принципів) про ефективну навчальну роботу в процесі проектування, розробки, оцінки і використання навчальних матеріалів. У нашому розумінні, педагогічний дизайн – це майстерність педагога, що відображається в здатності ефективно реалізовувати навчальні та виховні задачі різними методами, прийомами та засобами.

В. Сухомлинський наполягав на думці, що дитина отримує справжні знання, не відриваючись від першоджерела, тобто від власного чуттєвого досвіду. Таким чином, концепція педагога щодо сенсорного виховання дітей спиралась на спостереження в природі, безпосередньому навчанні в натуральних та природних умовах. Авторські казки та оповідання про природні об'єкти і явища завжди розглядалися ним у взаємодії людини та природи і допомагали дітям у цікавій формі усвідомити інформацію про навколишній світ.

М. Монтесорі, працюючи з дітьми з інтелектуальними порушеннями, виявила позитивний вплив на розумові здібності дітей через опанування ними сенсорного досвіду через різні сенсорні стимули і дії. На цій основі вона розробила цілу систему рухових вправ та дидактичних ігор з сенсорними матеріалами, створила перелік розвиваючого середовища для сенсомоторного розвитку дитини. В своїй педагогічній системі Монтесорі описала принципи, підходи, методи, прийоми роботи з дітьми з особливими потребами, що стало інструментом для багатьох поколінь педагогів.

Серед навчальних стратегій виокремлюють традиційні та інноваційні. Традиційні стратегії характеризуються вдосконаленням ролі вихователя як розробника певної програми дій, організатора навчально-виховного процесу. В цьому контексті оцінюються уміння педагога знаходити, систематизувати та інтерпретувати науково-методичні джерела інформації. Інноваційні стратегії полягають в здатності вихователя використовувати різні інноваційні педагогічні інновації в роботі з дошкільнятами та здобутки науково-технічного прогресу, зокрема, сенсорні мультимедійні пристрої і т. п. Визначення індивідуально-орієнтованого підходу як основного напрямку стратегії в роботі вихователя з дітьми дошкільного віку є досить важливим та ефективним.

Педагогічні стратегії, орієнтовані на сенсорний розвиток, мають на меті формування сенсорних активностей дитини, які полягають в розповсюдженні сенсорного досвіду на всі сфери життя з метою отримання адаптивної відповіді на навколишній світ (Литвин, Борецька, & Сойко, 2018).

Отже, завданнями сенсорного виховання є формування у дітей системи перцептивних дій, сприймання та аналіз об'єктів навколишнього світу та їх властивостей за допомогою сенсорних відчуттів і дій; формування системи сенсорних еталонів; корекція пізнавальної активності шляхом систематичного розвитку сприйняття кольору, форми, величини; формування просторово-часових орієнтувань; розвиток словникового запасу, навичок комунікації та соціалізації (Денисенко, 2013).

Серед специфічних завдань, скерованих на корекцію порушень сенсорно-перцептивної сфери дітей виокремлюють: ранній розвиток сприйняття; прискорений темп розвитку сприйняття; подолання відхилень у сенсорному розвитку; впровадження сенсорних завдань в усі види діяльності – предметну, ігрову, образотворчу, конструктивну (Трикоз, 2010).

К. Луцько, О. Круглик, С. Губар, О. Мартинчук, К. Скуйбіда, С. Хіміч вважають

одним із засобів формування пізнавальної активності у дітей з порушенням слуху розвиток тактильного сприйняття, використання тактильних відчуттів у поєднанні із зоровим та слуховим сприйняттям (іншими сенсорними каналами) для називання предметів та їх деталей вирішення різних програмних напрямків: у фізичному, особистісному, соціальному, екологічному, мовленнєвому, ігровому розвитку дитини (Круглик, 2021).

Серед найбільш вразливих категорій дітей щодо чутливості сенсорних вражень вважають дітей з аутизмом, дітей з синдромом дефіциту уваги та гіперактивності (СДУГ), дітей із порушеннями зору, слуху, рухових навичок (ДЦП).

Т. Скрипник виокремила декілька сенсорних стратегій щодо роботи з дітьми з аутизмом в умовах інклюзивного середовища:

1) розроблення сенсорної дієти як продуманого плану занять і процедур, що забезпечує сенсорний досвід дитини впродовж дня, на кожному етапі її життєдіяльності з урахуванням потенційних ризиків;

2) використання спеціального обладнання та засобів, зокрема обтяжувальних жилетів, килимків, манжетів, антистресових іграшок, вправ на розвиток пропріоцептивних та вестибулярних відчуттів, використання тактильної стимуляції, вібраційного масажу, музичного супроводу. Обов'язковим є дозвіл для дітей на здійснення сенсорних стереотипій (часто повторювальних рухів та ігор) в певному місці та певний час (Скрипник, 2017, с. 222).

Важливим аспектом у роботі вихователя інклюзивної групи є добирання спеціальних прийомів діяльності до конкретної ситуації з урахуванням індивідуальних та вікових можливостей дітей. До таких прийомів належить: використання жестової мови та альтернативної комунікації, повна або часткова допомога (виконання завдання «рука в руці», наслідування зразка, самостійне виконання завдання, дія за словесною інструкцією), показ різних прийомів обстеження предмета (накладання, прикладання, дотиково-рухове обстеження під контролем зору), прийом багаторазового повторення.

Традиційні підходи в роботі вихователя інклюзивної групи щодо реалізації задач сенсорного виховання полягають у насиченні аналізаторів різними відчуттями з допомогою будь-якого сенсорного матеріалу (води, піску, глини, природних та творчих матеріалів), а також у використанні спеціальних дидактичних ігор під час сенсорно-пізнавальної діяльності. Такі підходи реалізуються на заняттях з продуктивних видів діяльності (ліплення, малювання, аплікація, конструювання), з сенсорно-пізнавального розвитку під час ознайомлення з сенсорними

еталонами та умовними мірками, а також у процесі спеціально організованих спостережень, експериментальних дослідів та у повсякденному житті. Майже класичними стали методики з сенсорного розвитку М. Монтесорі, методика роботи з паличками Кьюінзера, методика роботи з блоками Дьенеша, інтелектуальними кубиками Нікітіних.

Серед інноваційних підходів використовують:

1. Технології арттерапії (ароматерапії, кольоротерапії, глинотерапії, музикотерапії, технології роботи з піском «send play» і т. п.);
2. Технологія природотерапії за І. Малишевською (2016);
3. Елементи сенсорно-інтегративної терапії із застосуванням спеціального обладнання (обтяжливих жилетів, гойдалок, балансуєчих дошок і т. п.);
4. Сенсорний набір Фребеля;
5. Сенсорно-динамічні зали з тунелями, драбинами, лабіринтами, моторними доріжками для розвитку рухової сфери;
6. Денних та нічних сенсорних кімнат;
7. Спеціальні засоби ІКТ: мультимедійні дошки, сенсорні планшети, Smart TV (за Ж. Матюхом).

Отже, результатом вдалої педагогічної діяльності є становлення сенсорної культури дитини дошкільного віку, що дозволяє їй вільно використовувати отримані знання в своїй інтелектуальній, експериментальній, творчій ігровій та пізнавальній діяльності.

Висновки. У процесі нашого дослідження здійснено аналіз теоретичної та науково-методичної літератури, описано принципи та конкретні кроки реалізації стратегії сенсорного виховання дітей в умовах інклюзивного навчання, що допоможе вихователю у плануванні та реалізації програмних вимог цього розділу. Особливу увагу приділено розгляду спеціальних підходів та прийомів з корекції сенсомоторного розвитку, зокрема з дітьми з інтелектуальними й сенсорними порушеннями, а також з дітьми з аутизмом, як особливою категорією дітей, що має специфічні розлади обробки сенсорної інформації. Зазначено традиційні та інноваційні підходи в роботі вихователя щодо сенсорного виховання дітей дошкільного віку в аспекті інклюзивного середовища. Практична значущість цього дослідження полягає в озброєнні педагога деякими інструментами щодо планування певних сенсорних стратегій та розкритті творчого потенціалу для створення власного педагогічного дизайну в складних умовах навчально-виховного процесу. Вбачаємо подальші дослідження в розробці діагностичного інструментарію щодо сенсорного розвитку дітей в умовах інклюзивного навчання та стратегій викладання за іншими освітніми лініями Базового компоненту, зокрема у фізичному,

особистісному, соціальному, екологічному, мовленнєвому, ігровому розвитку дитини.

Список використаних джерел

- Данілавичюте, Е. А., & Литовченко, С. В. (2012). *Стратегії викладання в інклюзивному навчальному закладі: навч.-метод. посіб.* А.А. Колупаєва (Ред.). Київ: А.С.К. 360 с.
- Денисенко, Т. (2013). Сенсорно-пізнавальний розвиток дітей раннього віку як передумова формування обдарованої особистості. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*, 11 (18), 47–52.
- Дуткевич, Т. В. (2012). *Дитяча психологія: навч. посіб.* Київ: Центр учбової літератури. 424 с.
- Компанець, Н. (2017). Проекція проблем розвитку дитини на рівні піраміди навчання Вільямса та Шелленбергера. *Особлива дитина: навчання і виховання*, 1, 60–69.
- Круглик, О. (2021). Сучасна технологія навчання осіб з особливими освітніми потребами. *Актуальні проблеми ортопедагогіки, ортопсихології та реабілітології: Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми ортопедагогіки, ортопсихології та реабілітології»*. М. Шеремет, А. Шевцова, А. Заплатинська (Ред.). Київ: Альянт. 279 с.
- Литвин, Н. І., Борецька, О. В., & Сойко, О. В. (2018). Комплексна психолого-педагогічна реабілітація дітей з особливими потребами засобами сенсорної інтеграції. *Психологія: реальність і перспективи*, 10, 94–100.
- Малишевська, І. А. (2016). *Педагогічні технології інклюзивної освіти: навч.-метод. посіб.* Умань: Візаві. 112 с.
- Скрипник, Т. В. (2017). Стратегії класного менеджменту для інклюзивного простору. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): зб. наук. праць*. Кам'янець-Подільський: ПП Медоборн-2006, 9 (2), 215–222.
- Супрун, Н. П., & Скрипченко, А. Г. (2018). Розробка дидактичних текстильних ігор для дітей з відхиленням у розвитку. *За мат. Міжнародної практичної конференції*. Київ, С. 305–308.
- Стратегії дослідницького пошуку: навчальний посібник*. (2021). М. С. Гальченко (Заг. ред.). Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України. 144 с.
- Трикоз, С. В. (2010). Зміст і завдання сенсорного виховання дітей з інтелектуальною недостатністю. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами*, 7, 240–246.
- Швець, Т. А. (2011). Професійна майстерність майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів як психолого-педагогічна проблема. *Педагогічні науки*, Херсон. 58 (2), 408–411.

Відомості про автора: Нижник Тетяна Олексіївна

nizhna82@gmail.com

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
вул. Наукового містечка, 59,
м. Запоріжжя, 69000, Україна

doi: 10.33842/22195203-2023-30-28-33

Матеріал надійшов до редакції 23. 03. 2023 р.
Прийнято до друку 23. 04. 2023 р.

References

- Danilavichyutė, E. A., Lytovchenko, S. V. (2010). Teaching strategies in an inclusive educational institution. Kyiv: A.S.K., 360 p. [in Ukrainian].
- Denisenko, T. (2013). Sensory-cognitive development of young children as a prerequisite for the formation of a gifted personality. *Education and development of a gifted personality*, 11, P. 47 – 52. [in Ukrainian].
- Dutkevich, T. V. (2012) *Children's psychology: teaching manual* Kyiv: Center for Educational Literature, 424 p. [in Ukrainian].
- Kompanets, N. (2017). Projection of child development problems at the level of the learning pyramid of Williams and Shellenberger. *A special child: education and upbringing*, 1, P. 60 – 69. [in Ukrainian].
- Kruglyk, O. (2021). Modern technology of teaching people with special educational needs. *Actual problems of orthopedics, orthopsychology and rehabilitation: Materials of the 4th International scientific and practical conference "Actual problems of orthopedics, orthopsychology and rehabilitation" / edited by M. Sheremet, A. Shevtsova, A. Zaplatinska*. Kyiv: Alliant, 279 p. [in Ukrainian].
- Lytvyn, N. I., Boretska O. V., Soyko O. V. (2018) *Complex psychological and pedagogical rehabilitation of children with special needs by means of sensory integration. Psychology: reality and prospects*, 10, P. 94 – 100. [in Ukrainian].
- Malyshevskaya, I. A. (2016). *Pedagogical technologies of inclusive education: teaching method. manual*. Uman: Visavy, 112 p. [in Ukrainian].
- Skrypnyk, T. V. (2017). Classroom management strategies for an inclusive space. *Current issues of correctional education (pedagogical sciences): collection of scientific works / edited by V. M. Sinyova, O. V. Gavrilova*. Kamianets-Podilskyi: PP Medoborn-2006, 9, V. 2. P. 215 – 222. [in Ukrainian].
- Suprun, N. P., Skrypchenko, A. G. (2018) *Development of didactic textile games for children with developmental disabilities. / at mat. International practical conference*. Kyiv, P. 305-308. [in Ukrainian].
- Research search strategies: a study guide / N. I. Polihun, I. A. Slipukhina, K. G. Postova, L. V. Gorban; in general ed. M. S. Galchenko*. (2021). Kyiv: Institute of the Gifted Child of the National Academy of Sciences of Ukraine, 144 p. [in Ukrainian].
- Trikoz, S. V. (2010). Content and tasks of sensory education of children with intellectual disability. *Actual problems of education and upbringing of people with special needs*, 7, P. 240 – 246. [in Ukrainian].
- Shvets, T. A. (2011) *Professional skills of future preschool teachers as a psychological and pedagogical problem. Pedagogical sciences*. Kherson, 58 (2), P. 408 – 411. [in Ukrainian].

Information about the author: Nyzhnyk Tatyana Oleksiivna

nizhna82@gmail.com

Bohdan Khmelnytsky Melitopol
State Pedagogical University
Scientifik Town St., 59, Zaporizhzhia
69000, Ukraine

doi: 10.33842/22195203-2023-30-28-33

Received at the editorial office 23. 03. 2023.
Accepted for publishing 23. 04. 2023.